

situaci evropské bylo by svrchovaně žádoucí, aby mezi hlavními státy bývalé vítězné dohody nebylo sporů, nýbrž naopak spolupráce co nejsrdečnější a nejupřímnější. Rozladění, vzniklé touto nedohodou, nutou námořní dohodou, musí se projevit v každém politickém jednání příštím a vrhá zejména těžký stín na odzbrojovací konferenci ženevskou v únoru 1932. Anglii velmi záleží na tom, aby došlo v Evropě konečně k uklidnění a aby těžké rozpočty válečné mohly být pronikavě sníženy. Ministr Henderson mluvil o tom znovu velmi důrazně a jako by na jeho podporu ozval se ve stejném tónu prezident Spojených států severoamerických Hoover, při právě zahájeném jednání mezinárodních obchodních komor ve Washingtonu. Evropský kontinent je však zatím, dokud nebude vyřešena otázka celního paktu, pramálo připraven k pronikavým změnám v mezinárodním zbrojení, poněvadž k tomu je třeba především odzbrojení mravního, vzájemné důvěry a pocitu bezpečnosti.

Sestaviti *aktivní rozpočet v Anglii* je za nynější mimořádné deprese uměním, které vyžaduje stále kouzelnějších schopností kancléře pokladu. Pro příští rok předvídal se obrovský schodek 60 až 70 milionů liber a v odborných kruzích navrhovala se již také zcela mimořádná opatření na jeho krytí. I sám liberální národohospodář John M. Keynes navrhoval zavedení celního tarifu, byť jen za účely fiskálními. Sliboval si odtud výnos, který by stačil aspoň na krytí passiv pojištění v nezaměstnanosti. Snowden, který zůstal však věren svému liberálnímu kredu i ve straně dělnické více, než mladší nominální liberálové, odmítá dále rozhodně všechno ochranářství a dokázal, že dovede vyrovnati státní bilanci i bez takovýchto radikálních podniků, které by vždycky znamenaly skok do tmy. Především podařilo se mu stlačit předvídaný deficit rozpočtu na rok 1931/32 na 37 milionů liber, z čehož ještě více než polovinu může uhraditi použitím zálohy, která byla uložena ještě od dob válečných v Americe. Na zbytek pak stačí malá zvýšení při některých daních spotřeby více či méně luxusní. Snowden přiznává, že takovýchto prostředků nebude moci použítí vždy a že by při trvalosti současných podmínek musilo dojíti k porušení rovnováhy, zůstává však *tvrdšíjším optimistou*, dokazuje, že nezaměstnanost a špatný výnos národního hospodářství jsou aspoň v té míře, jak se v tomto roce ukázaly, něčím docela přechodným, ba že může již postřehnouti červánky lepší pohody. Výkazy nezaměstnanosti také opravdu v posledních týdnech ukazují již stabilitu nebo dokonce malý pokles počtu nezaměstnaných. Jisté konjunkturální oživení trhu ohlašuje se na všech stranách, jde však o to, zda máme co činiti jenom s obvyklým jarním zlepšením poptávky, či zda je to opravdu již obrat v konjunkturu.

Presidentská volba ve Francii přinesla překvapení jen v tom smyslu, že byla vyhrocena tak bojovně, že stala se jakýmsi plebiscitem v politice Briandově. Kandidatura ministra zahraničních věcí dostala se do popředí již počátkem roku, poněvadž se v tom viděla skvostná příležitost k vyvrcholení životního osudu a díla muže již málem sedmdesátiletého, jehož jméno se stalo přímo symbolem mírových snah a dobré vůle Francie. Zejména do sjednání zásadní námořní dohody s Itálií stala se volba Aristida Brianda, jako kandidáta všenárodního, jaksi samozřejmou. Po prozrazení celního plánu vídeňského se však situace úplně změnila. Francie zmocnil se nepokoj a byly pronášeny vážné pochybnosti o správnosti Briandovy politiky. Za takových okolností se jeho kandidatura musila státi bojovnou, a poněvadž Francie nevybírá si ráda presidenty z osobností vzorných, třeba velkých, nabyt proti Briandovi chance dosavadní president senátu Doumer, který byl také, třeba až v druhém kole, zvolen. Po takovém exponování nezbylo ovšem ministru zahraničních věcí než aby podal demisi. Zastupování Francie v Ženevě převzal již jen ex offo.

Dr. Rudolf Procházka.

LITERATURA.

ROBERT MICHELS: STRANY A VŮDCOVÉ. — K sociologii politického stranictví. Přeložil: Dr. Karel Hoch. — Praha, Orbis. 1931. Sociologická knihovna, větší řada, sv. III. Str. 355. Za 65 Kč.

Michelsovo dílo, psané v roce 1910, jest již dnes jednou z klasických knih moderní sociologie.

Jest přes to, či právě proto, dosud živou knihou v pravém smyslu slova a jeho význam jak obsahově, problémy, které probírá, tak i metodicky, způsobem, jímž se na ně dívá, jest dosud velmi značný.

Přihlédněme nejprve k obsahu knihy. Autor se nezabývá stranictvím po vzoru svých předchůdců filosoficky, nesnaží se naléztí universální princip, kterým by vysvětlil tento sociologický jev, nýbrž omezuje účelně svou pozornost jedině na vnitřní strukturu politických stran. Zjišťuje na jedné straně objektivní, na druhé straně sociálně-psychologické faktory, které utvářejí charakter dnešních politických stran (stranami starověku, či středověku se nezabývá). Z obou stran dochází k týmž hlavním závěrům, k poznání, že uvnitř politických stran vytváří se s nutností »železného zákona« oligarchie vůdců a to bez rozdílu, jde-li o strany s programem demokratickým či protidemokratickým. Ba dokonce, vzhledem k speciálním vlastnostem dělnického hnutí, jež Michels v dalším analyzuje, jest oligarchická tendence uvnitř strany sociálně demokratické ještě silnější než ve stranách konservativní buržoasie. Tato oligarchisace jest podle Michelse hlavní příčinou trvalé »krise demokracie«, neboť demokracie jest jí uváděna ad absurdum. Demokratický vládní princip: všecka moc vychází z lidu, princip, který v theorii identifikuje vládnoucí subjekt s ovládaným objektem, jest denně vracen demokratickou vládní praxí. Nejen, že přímá demokracie jest nemožná, jak již ukázal Rousseau, avšak ani skutečná reprezentace lidu jím zvolenými zástupci ve skutečnosti neexistuje. Lid si sám vůdce nevolí, nýbrž vůdcové jsou mu vnucováni mašinerií politické strany. Vůdcové neprovádějí vůli lidu, nýbrž vůli svou, nebo ještě spíše vůli vševládnoucí organizace, politické strany. Demokratický princip vlády lidu stává se takto pouhou obsahově prázdnou ústavní formulkou. Působí zde sociologický zákon »malého počtu«, podle něhož »vždy vládne jen malý počet«. Zákon vyslovil již americký sociolog Giddings, Michels jej zjišťuje a ověřuje na nejcitlivějším místě moderní demokracie, na politickém stranictví. Z objektivních příčin, které způsobují oligarchisaci dnešního stranictví uvádí tyto: demokracie, která jest vybudována na obrovských lidových masách, neobejde se bez pevné, přímo vojenské organizace těchto mas. Boj velkého množství lidí, má-li dosáhnouti svých cílů, neobejde se bez disciplíny a jednotného vedení. Organizace nutně předpokládá vedení, a to vedení pokud možná sjednocené. Oligarchie vůdců plyne takto z vnitřní zákonitosti organizace. Přísná disciplína, kterou bojovná organizace potřebuje, nemá-li se rozpadnout pro nejednotnost v hlavách a údech, podobá se disciplině vojenské. Strana jest, jak Michels ukazuje, organizací bojující, podobá se proto velmi silně armádě, vzniká v ní to, co autor nazývá militantismus. Strana se bez organizace a disciplíny neobejde, neboť, nemá-li ztratit svou raison d'être, nemůže přestat usilovat o sjednocení co největšího počtu. Demokratická majoritní zásada, podle níž má pravdu většina, vede nutně k »úsilí stran o velký počet«, a tím i k snaze po universálnosti programu, k pokryteckému předstírání, že do ní patří každý. K oligarchisaci stran vede dále dnešní specialisace práce, odbornění politiky. V politice se mohou uplatnit jenom »zpracovaní« jednotlivci. Složitost otázek jest tak velká, že se v nich politický diletant, jímž jest každý, kdo není »politikem z povolání«, nevyzná ani tak, aby mohl politiky z povolání kritisovat. Z objektivních příčin stranické oligarchie a stability vůdců uvádí Michels velmi bystře také základní příčinu hospodářskou: finance stran. Organizace velkých mas není zadarmo, naopak stojí velmi mnoho peněz. Hospodářská moc získává mecenášům strany i moc politickou (kdo by nevzpoměl na tomto místě poslance Stříbrného nebo Živnobanky?). Finanční moc jest silným prostředníkem politické moci jednotlivců zejména také v tisku, nejmocnějším to stálém organisátoru stranického veřejného mínění. Ani na tuto okolnost Michels nezapoměl. Strany se, stejně jako každá velká organizace (zejména stát), časem byrokratisují a centralisují. Byrokratisace stranického aparátu se všemi svými důsledky, s neživotnou mechanisací a hierarchií hodností a hodnostářů, jest obzvláště bolestně patrná na socialistickém hnutí.

Vedle těchto zevních příčin stranické oligarchie analyzuje Michels i sociálně psychologické dispoziční tohoto jevu a to jak u vůdců, tak i u masy. Vedle ješitnosti a touhy po moci, jest to u vůdců především touha po hospodářském zaopatření, vzrůstající od oné chvíle, kdy se politik stal vůdcem.

Politik, jakmile se věnuje politické činnosti do té míry, že ztratí kontakt se svým občanským povoláním, jest — pokud není majetným — přímo hospodářsky nucen, hledět si pevného zajištění své pozice ve straně již z těchto svých osobních důvodů. Vůdce si osobují zvykové právo na delegování, pokládali by za křivdu, kdyby nebyli vždy znovu voleni. Vůdce se stává také čím dále tím schopnějším zastávat svou funkci, jeho odborné politické vzdělání automaticky roste. Tím se ale zároveň čím dále tím více odděluje od masy, z níž vyšel, což jest obzvláště v dělnickém třídním hnutí velmi důležitým momentem oligarchisace. Vytváří se takto oddělená vrstva uvnitř strany, vrstva celým svým habitem odlišná od dělnictva. Řekli bychom krátce, že parvenuovství politiků přispívá k vytváření oligarchických tendencí zejména v socialistických stranách. Na druhé straně také masa pocítuje potřebu vůdců. Snížená intelektuální úroveň lidí seskupených v masách (což Michels analysoval v jiném svém díle)¹ sesiluje citové a afektivní stavy, příznivé fanatickému uctívání vůdčích jednotlivců. »Modloslužba jest«, jak praví Michels, »duševní potřebou mas«. Osobní působivost vůdců, která jest jedním ze základů jejich výjimečného postavení, jest velmi podobná působivosti herců (řečnické nadání, tělesná krása, energie, proslulost). Tyto momenty se stále více upevňují, neboť časem přibývá vůdci na proslulosti.

Speciální pozornost věnuje Michels stranictví socialistickému. Stran jiných směrů dotýká se více jen mimochodem. Ve čtvrtém oddílu své knihy, nadepsaném »sociální rozbor vůdčovství«, podal autor velmi pozoruhodnou analýsu socialistického stranictví před světovou válkou, analýsu, která ukázala na sociálně psychologický charakter socialistického hnutí mnohem dříve, než poválečné dílo Hendrika de Mana »Duch socialismu«. Vyvrátil na těchto místech dokumentárně řadu marxistických pověr. Ukázal na nesprávnost marxistické a zejména syndikalistické domněnky o samorostlosti dělnického hnutí, neboť dokázal, kterak toto hnutí rostlo z ideologie a za vedení intelektuálů, přeběhlíků z třídního tábora buržoasie. Velmi jasně a přesvědčivě ukázal také na diferenciaci uvnitř dělnické vrstvy a na vznik nové střední třídy, rekrutující se mimo jiné ze zaměstnanců politických stran. Velmi bystře analysoval postavení intelektuálů v socialistických stranách a zdůraznil i specifický význam Židů pro dělnické hnutí. Socialistické intelektuály roztrídil ve dva základní typy, muže vědy a muže silného mravního citového života. Této Michelsově typologii dnes ovšem již mnoho zchází. Typu dnes nejčastějšího, inteligenta-karieristy, který vstupuje do socialistické strany a pracuje v ní především pro své sebeuplatnění, dotýká se Michels toliko namátkou a jako typu výjimečného, ba zruďného. Zastaralost knihy po této stránce pochopíme, uvážíme-li, že byla psána v době, kdy socialismus byl přece jen ještě více strašákem buržoasie, než hnutím, ke kterému se lidé »z lepší společnosti« mohou beze studu hlásit.

Na konci knihy připojuje autor, který jinak zachoval v celé knize celkem věrně stanovisko objektivního vědce, vykládajícího pouze o tom, co jest a o příčinách jevů, několik stručných poznámek o možnosti »zlepšení« demokracie a omezení oligarchisace stran. Dostal se při tom, jako snad všichni demokraté, opět k postulátu výchovy mas, zvýšení jejich kritičnosti a umožnění lepšího výběru vůdců. Ostatně již zde jest patrno, že autor na tyto reformy příliš nevěří, jak nejlépe ukázal jeho politický vývoj po světové válce, kdy se přiklonil těsně k protidemokratickému fašismu.

Přes nesporné klady Michelsova díla nevyhneme se s hlediska dnešní politické sociologie konstatování, že tato kniha v mnohém ohledu od roku 1910 zastarala. Nemůžeme se tomu divit, uvážíme-li netoliko rychlost politického vývoje od oné doby, nýbrž zejména rozsah vykonané práce v sociologii, zejména v metodologii sociálních věd. Po stránce obsahové zastaralo toto dílo v podstatě velmi málo. Naopak, zkušenosti nových demokracií poválečných ukazují, že Michels měl ve své »Sociologii stranictví« daleko více pravdy, než si snad sám tehdy přiznával. Srovnáme-li jeho analýsu stranické oligarchie se stranictvím naší republiky, musíme konstatovat, že by Michels u nás nalezl

¹ Viz R. Michels: *Psychologie der antikapitalistischen Massenbewegungen*. Tübingen 1924. (G. d. S. Ö. IX.)

velmi pádné doklady svých thesí. V našem státě, kde rychlý politický vývoj děje se dosud v neobroušených formách, vystupují symptomy stranické oligarchie ještě více do popředí. Vzpomeňme jen oligarchické instituce »pětky« či »osmičky« nebo jak se všechny ty výbory koalovaných stran jmenovaly. Jak silně byly pozvednuty oligarchické tendence našeho stranictví volebním řádem, vážnými kandidátními listinami a rozsudky volebního soudu v četných případech zbavení mandátu na žádost strany. Také moc financierů stran vystupuje u nás téměř nezastřeně.² Podobně jest tomu i v jiných poválečných demokraciích a svědčí jen o vysoké hodnotě Michelsova díla, že ještě po dvaceti letech nachází tak mnoho potvrzení svých thesí v živé sociální skutečnosti. Svědčí to také o tom, že t. zv. krise demokracie není přechodným jevem a že demokratům nezbyvá, než zařít své praktické reformy s ohledem na Michelsovy vědecké poznatky o stálé tendenci k oligarchii vůdců. Zastaralost knihy tkví daleko více v její metodě, v dokumentaci a v základním pojmovém aparátu, než ve výsledcích.

Již T. G. Masaryk ve své kritice Michelsova díla, uveřejněné r. 1913 v knížce »Nesnáze demokracie« ukázal na dva velmi vážné rozpory Michelsovy knihy. Praví: »U Michelse se uplatňuje dvojí a vlastně nejednotné hledisko: jednou líčí se oligarchismus demokracie jako okamžitá krise, jako odpadnutí od pravé demokracie, . . . jindy se praví, že oligarchismus náleží k podstatě demokracie a vůbec každé sociální organisace účelové.«³ Druhého velmi závažného metodologického rozporu se Masaryk pouze dotýká, když říká: »Nechci rozhodovati, zda by methodologicky nebylo bývalo správnější, líčiti demokracii určité země, resp. národa, nebo jen určitou demokratickou stranu, vím, že obyčejně se podnikají speciální práce teprve po podobných všeobecných pokusech. V určitém smyslu podává Michels práci speciální, pokud analysuje sociální demokracii . . .«⁴

Na Masarykovu otázku můžeme dnes již s jistotou odpověděti kladně. Michels ve skutečnosti nesprávně slučuje dvojí hledisko, hledisko všeobecné, týkající se dnešního stranictví vůbec a hledisko speciální, týkající se jedině stranictví německého (po případě ještě italského) před světovou válkou. Mluví o stranictví vůbec, ve skutečnosti však analysuje jedině stranictví socialistické. Michels po způsobu starých sociologů mluví o všeobecných zákonech tam, kde jde o pravidelnosti jen malého okruhu jevů. Často dobře odpozorovanou skutečnost tím, že o ní vyslovuje apodikticky »zákon« spíše oslabuje v její vnitřní pravdivosti, než aby ji posílil. Praví-li na př. na str. 346: »Jest nezměnitelným sociálním zákonem, že se v každém orgánu celku, vzniklém dělením práce, jakmile se konsoliduje, utvoří vlastní zájem, zájem o sebe a pro sebe sama . . .« nemůžeme mu v této všeobecnosti dáti za pravdu, i když uznáváme platnost této generalisace ve stranictví určitým způsobem organizovaném. Moderní sociologie po noetické a metodologické kritice provedené zejména Durkheimem a Maxem Weberem nemůže již mluvíti o »nezměnitelných«, všude platících, sociálních zákonech. Michels sám na str. 65 ukazuje, kterak pro stranickou oligarchii a militantismus jest Německo celým svým sociálně psychologickým habitem obzvláště predestinováno. Naproti tomu v jiných zemích nenabývá stranická organisace vždy týchž forem a fasí, o nichž mluví Michels. Není zajisté náhodou, že se autor ve svém díle téměř vůbec nedotýká stranictví ve Francii. Ukázalo by se totiž, že se francouzské stranictví svým politickým individualismem v mnohém vůbec nepodobá Michelsovu obrazu. Praví-li Michels, že »základnou strany je program« (str. 344), může to opět platit jen pro některé země, zejména zase pro Německo a země Německem ovlivněné. Neplatí však tato věta vůbec pro stranictví anglosaského dvoustranného typu, při němž, zejména ve Spojených státech, program hraje v stranictví jen zcela nepatrnou úlohu. Vidíme z toho, že dříve, než by bylo možno vytvořiti skutečně všeobecnou sociologii politického stranictví, bude nutno roztřídit stranictví jednotlivých zemí do ně-

² Na tyto jevy ukázal autor této kritiky ve studii: »Das politische Parteiwesen in der Tschechoslowakei. (Zeitschrift für Politik Band XX Heft 7-8, Berlin 1930).

³ T. G. Masaryk: Nesnáze demokracie. (Praha 1913) str. 39 a n.

⁴ Tamtéž str. 40.

kolika základních typů podle jejich různých sociologických a sociálně psychologických základů. To ovšem Michels ještě nemohl provést, neboť mu scházel monografický materiál, který máme dnes po ruce.

Michels nedovedl se také ve svém díle zbavit všech nevědeckých »předsudků« zejména těch, jež vytvořil marxismus. O společenských třídách, zejména o buržoasii a proletariátu, mluví jako o pevných entitách, kdežto dnešní sociologie v nich vidí jen volně utvořené ideologické skupiny, které nejsou nijak pevně ohraničeny. Pojmy, jako třída, ideologie a pod. Michels volně používá jako všeobecně známé věci, aniž by se snažil je jakkoliv definovat a obsahově vymezit. Jest to nepřesné a tudíž dnes již vědecky nesprávné. Také metoda, s níž Michels své dílo zpracoval, nevyhovuje již požadavkům moderní sociologie. Dovedl se sice postavit na stanovisko nezaujaté a nehodnotící objektivnosti, avšak jeho dílo neroste z empiricky soustavně sesbíraného materiálu, nýbrž ze zběžně, byť i geniálně odpozorovaných thesů, které jsou teprve dodatečně *illustrovány* příklady ze sociální skutečnosti. Michels své dílo nedokumentuje, nýbrž pouze ilustruje a to dokonce příklady vybranými, jak jsme ukázali, jedině ze země (Německa) a stran (socialistických), jichž život nejvíce potvrzoval autorovy these. Na příklad schema stranické struktury, načrtnuté na stránce 55 jest příliš libovolné, zejména svými rozměry, než aby stačilo vědecky ukázat na pravidelnost pozorovaných jevů. Dnes bychom vyžadovali percentuálního výpočtu jednotlivých složek strany co do velikosti a to alespoň z několika velkých stranických celků různých zemí.

Na konec ještě několik slov o českém překladu Michelsova díla a jeho významu. Překlad jest drem Hochem pořizen vzorně, odpovídá věrně originálu a jest zároveň po stránce jazykové velmi jemný a hladký, což při překladu z němčiny není zajisté snadným úkolem. Méně jasným jest nám však poslání českého překladu této knihy. Překlad velkého vědeckého díla může podle našeho zdání mít dva hlavní úkoly, vědecký a popularisační. Od vědeckého překladu požadovali bychom naprostou úplnost. Proto nemůžeme souhlasit s tím, že dílo bylo vydáno bez abecedního rejstříku připojeného k originálu. Znesnadňuje to praktické použití díla ke studiu a citaci. Litovati jest také toho, že byla vynechána velká část autorovy předmluvy k druhému vydání a to část, kde Michels odpovídá svým kritikům, mezi nimi také T. G. Masarykovi, což by českého čtenáře zajisté zvláště zajímalo. O významu českého překladu Michelsova díla pro naši vědeckou práci jest však vůbec nutno pochybovati, neboť je těžko si představit, že by vážný vědecký pracovník neznal u nás tolik německy, aby si nemohl dílo prostudovat v originále. K popularisování Michelsovy knihy v širších vrstvách by na druhé straně stlačil vhodně pořizený výtah po vzoru překladu francouzského. Rozsáhlost knihy a zejména její cena (65.— Kč) nepřispěje zajisté k její popularitě. Kromě toho pokládáme za jediný prostředek k přiblížení takovéto knihy českému čtenáři důkladnou předmluvu, která by osvětlila význam, po případě i vady dnes již poněkud zastaralé knihy. Předmluva, která by ukázala, jaké místo zaujímá Michelsovo dílo v současné sociologii a politické vědě a zejména také, jak na ně bylo u nás živě svého času reagováno (T. G. Masarykem a Edvardem Benešem), byla by v mnohém ohledu sama významným vědeckým činem. Myslím, že zkušenosti v tomto směru učiněné s jinými překlady sociologických knih opatřených předmluvami (na př. I. A. Bláhova předmluva k Gilletově Sociologii venkova, nebo Ullrichova k Wormsově Sociologii) jsou velmi cenné.

Dr. Jan Mertl.

PROF. DR. F. VAVŘÍNEK: PARLAMENT A POLITICKÉ STRANY. Vyšlo ve Sbírce přednášek a rozprav, řada I., extense vysokých škol pražských, svazek 6. Nákladem Jednoty československých matematiků a fysiků v Praze. Praha 1930, stran 60 za Kč 12.—.

Drobná publikace Vavřínkova, která podává obsah přednášky, konané v cyklu o moderním státě, jest rozdělena v pět kapitol: poučka o pružnosti politických stran, politické strany součástí ústavy, nauka o vládě parlamentní, o úpadku parlamentarismu a o parlamentu korporativním; připojen jest výběr ze starší a novější literatury. Jest časovou a zasluhuje pozornosti.